

Exploring the Role of Spatial Components in Migration and Retention Decisions: A Phenomenological Study of Students' Lived Experiences in Tehran

Maryam Hossein Yazdi¹, Mahdi Kiani²

Received: July.21,2025; Accepted: Sep.27,2025

DOI: 10.22034/scm.2025.508042.1853

Abstract

This study investigates the interplay between spatial components and students' decisions to migrate or remain in Tehran, focusing on their lived experiences in urban spaces. Employing a phenomenological approach, the research explores meanings derived from semi-structured interviews with students who have lived in Tehran and another city (domestic or international). Findings highlight urban capacities such as independence, cultural diversity, natural settings, and opportunities for advancement as fostering place attachment, while challenges like social disconnection and urban issues (e.g., traffic, distance) contribute to feelings of isolation. Framed within the anthropology of space and place, the study reveals how Tehran's metropolitan characteristics shape a dual narrative of attachment and alienation. These dynamics inform students' migration or retention decisions, offering insights for urban policymakers to enhance social connectivity and retention.

Keywords: Place attachment, urban connectivity, urban architecture, retention, migration, Tehran.

INTRODUCTION

Student migration from Iran, particularly among the intellectual elite, has drawn significant media and public attention. A report by the Hataf Think Tank indicates that over 78% of top-ranked students in mathematics and physics do not return to Iran after migrating (Ghorghanloo, 2022). Many of these students, having studied in

¹ Assistant Professor, Faculty of Social Sciences, University of Tehran (Corresponding Author)
mhoseinyazdi@ut.ac.ir

² M.A. Student of Anthropology, University of Tehran. kiani.mahdi@ut.ac.ir

Tehran's prestigious universities, face decisions about staying in the capital, returning to their hometowns, or migrating abroad. Similarly, students relocating to Tehran from other cities for education must decide whether to remain or return. Tehran offers unique economic and cultural opportunities, yet students' experiences vary, with some developing place attachment and others facing negative encounters. A survey by Tehran Municipality, cited by DidebanIran (2018), found that 58% of residents wished to leave due to housing issues. As a hub for Iran's elite, Tehran must foster conditions that promote positive experiences to encourage retention. Urban features, such as aesthetics and modernity, influence migration decisions. Mohsenpour's (2015) study on urban aesthetics suggests that appealing cityscapes enhance citizens' experiences and civic pride, promoting retention. While economic and political factors are significant, this study focuses on spatial and experiential dimensions, exploring how students' lived experiences in Tehran shape their sense of place attachment and influence their decisions to stay or leave. The central research question is: How do students' lived experiences in Tehran's urban spaces influence their sense of place attachment?

Purpose

This study aims to examine how spatial components in Tehran influence students' sense of place attachment and their decisions to remain or migrate. It seeks to uncover the meanings derived from students' lived experiences in urban spaces, identifying factors that foster positive emotions (e.g., independence, cultural engagement) or negative ones (e.g., isolation). The research provides insights for urban planners and policymakers to enhance Tehran's urban environment, promoting retention among students.

Methodology

This study adopts a qualitative approach to explore students' lived experiences in Tehran and their impact on place attachment and retention decisions. This method was selected for its ability to probe individual experiences and meanings associated with social phenomena (Merriam & Tisdell, 2015, p. 24). Data were collected via semi-structured interviews, conducted in-person or virtually, with flexibility to adapt questions based on participants' responses (Creswell, 2015, pp. 163–164). The sample included 16 students who had lived in Tehran and at least one other city (domestic or international), selected through purposive sampling to ensure comparative insights. Interview transcripts were analyzed using qualitative content

analysis, coding for key themes and sub-themes related to urban experiences, within the anthropology of space and place framework.

Findings

The findings reveal a complex interplay between Tehran's urban characteristics and students' migration or retention decisions, shaped by a perceived "hegemony" of Tehran as a superior, opportunity-rich hub, often amplified by media. Non-Tehran students arrive with idealized views of the city, expecting cultural richness and opportunities. Participant 3 (male, 24, Utrecht, Netherlands) described Tehran as initially "fascinating," though expectations faded over time. Participant 1 (male, 31, Toronto, Canada) noted media portrayals of upscale urban life as shaping his perceptions. However, this hegemony often collapses when faced with realities like outdated infrastructure or unmet expectations of luxury, leading to disillusionment. Challenges include time constraints, social disconnection, and urban issues (e.g., traffic, pollution). Participant 4 (married, employed) cited a lack of time to engage with urban spaces, while Participant 1 described Tehran's "harsh" pace. Small, outdated dormitories (e.g., Tehran University's married dormitories) and difficulties forming social connections were also reported, contributing to isolation.

On The Other Hand, Tehran Fosters Place Attachment Through Independence (Participant 7: "I Felt Independent, Which Was Exciting"), Cultural Diversity (Participant 3: Exposure To Diverse Lifestyles), Natural Settings (Participant 13: Mountains As A Draw), And Opportunities For Advancement (Participant 5: "Tehran Felt Like A Mini-Version Of Migrating Abroad"). These Capacities Create Meaningful Experiences, Encouraging Retention.

Social connections are critical for place attachment. In Tehran, students valued academic and cultural networks but struggled with local ties (e.g., Participant 9 on weak neighborly relations). Abroad, cultural and linguistic barriers led to loneliness (Participant 3: "I feel lonely in Utrecht"). Hometown connections, rooted in family and memories, fostered strong attachment (Participant 3 on Birjand). Loneliness was prevalent in Tehran for working students (Participant 4) and abroad (Participant 12), often driving return decisions.

Conclusion

This study demonstrates that spatial components significantly shape students' migration and retention decisions in Tehran. Framed within the anthropology of space and place, the findings reveal that urban spaces serve as both physical and

cultural mediums, carrying meanings that influence place attachment. Tehran's metropolitan characteristics create a hegemonic image of progress and sophistication, often misrepresented in media. This image attracts students but leads to disillusionment when realities—such as traffic, distance, and social disconnection—emerge. Positive experiences, such as independence, cultural diversity, and professional opportunities, foster place attachment and encourage retention. However, challenges like loneliness and weak social connections drive migration or return to hometowns. The study highlights a duality in Tehran's urban environment, where the same metropolitan features that cultivate attachment can also hinder social connectivity. Similar dynamics apply to life abroad or in hometowns, where social ties significantly influence decisions. Policymakers should prioritize improving urban infrastructure and fostering social interaction to enhance place attachment and reduce migration among students.

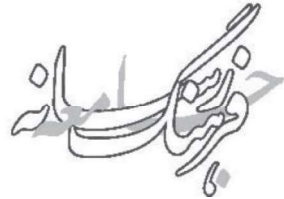
Novelty

This research offers a novel contribution by applying a phenomenological approach within the anthropology of space and place to explore students' lived experiences in Tehran. Unlike prior studies emphasizing economic or political migration drivers, this study focuses on spatial and experiential factors shaping place attachment. By examining the interplay between Tehran's hegemonic image and lived realities, it highlights how urban spaces simultaneously foster independence and cultural engagement while posing barriers to social connectivity. These insights provide a foundation for urban policymakers to design interventions—such as improved community spaces and infrastructure—that enhance place attachment and encourage retention among Iran's intellectual elite.

References

- Aucoin, P. M. (2017). Toward an anthropological understanding of space and place. In *Place, Space and Hermeneutics* (pp. 395–412). Springer International Publishing.
- Attari, M., & Barati, N. (2013). Analysis and prioritization of social and economic indicators for assessing urban quality of life in residential neighborhoods: Toward sustainable development of metropolises, case study: Tabriz. *Proceedings of the National Conference on Humanistic Architecture and Urbanism*, 8, 59–69. [In Persian]
- Creswell, J. W. (2015). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (H. Kazemi & H. Danacifard, Trans.). Saffar. [In Persian]
- Deyran, E., & Kariminejad, M. (2014). Identity and sense of place attachment in newly constructed urban public spaces. *Hoviat-e Shahr*, 8(18), 81–92. [In Persian]

- Erfani, G. (2022). Reconceptualising sense of place: Towards a conceptual framework for investigating individual-community-place interrelationships. *Journal of Planning Literature*, 37(3), 452–466. <https://doi.org/10.1177/08854122221081109>
- Fazeli, N. (2013). There is a city beyond the seas. Tisa Saghar Mehr. [In Persian]
- Fokkema, T., Gierveld, J., & Nijkamp, P. (1996). Big cities, big problems: Reasons for the elderly to move? *Urban Studies*, 33(2), 353–377.
- Geertz, C. (1980). *Negara: The theatre state in nineteenth century Bali*. Princeton University Press.
- Ghorghanloo, R. (2022). A report on the current status of top-ranked mathematics and physics students from 2001 to 2016. Hataf Think Tank.
- <https://hatefcenter.org/fa/فرار-سمنز-ها-مهاجرت-نخبگان-رتبه-های-برتر> [In Persian]
- Haghighatbin, M. (2017). The role of signs in enhancing the sense of place in Persian gardens. *Manzar*, 9(40), 6–15. [In Persian]
- Habibi, D., et al. (2018). Explaining sense of place and identity in urban spaces with emphasis on traditional bazaars. *Memari Shenasi*, 1(3), 1–8. [In Persian]
- Hosseini, M. R., et al. (2018). Loneliness in the city: Exploring the lived experience of loneliness and its relationship with life satisfaction among Tehran's adult citizens. *Urban Sociological Studies*, 9(29), 25–50. [In Persian]
- DidebanIran. (2018). Interesting results of a survey on dissatisfaction with life in Tehran: 58% of citizens wish to leave Tehran. <https://www.didbaniran.ir/fa/tiny/news-47258> [In Persian]
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 67–86.
- Massey, D. (1991). A global sense of place. *Marxism Today*, 35(6), 24–29.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Pourjafar, M. R., et al. (2015). Place attachment: Recognizing concepts, principles, and criteria. *Hoviat-e Shahr*, 9(24), 43–54. [In Persian]
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1–10. <https://www.elsevier.com/locate/jep>
- Shalchi, S., et al. (2016). Urban reconstruction, Tehran's image, and the experience of alienation. *Iranian Journal of Cultural Studies*, 9(1), 1–32. [In Persian]
- Stephenson, J. (2010). People and place. *Planning Theory & Practice*, 11(1), 9–21. <https://doi.org/10.1080/14649350903549878>
- Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205–220.
- Walter, E. V. (1988). *Placeways: A theory of the human environment*. University of North Carolina Press.

سال چهاردهم / پاییز ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

مطالعه تجربه زیسته منتهی به مهاجرت و یا ماندگاری دانشجویان

دانشگاه‌های شهر تهران

• مریم حسین یزدی^۱، مهدی کیانی^۲

تاریخ دریافت: ۰۳/۱۲/۰۳، تاریخ تایید: ۰۴/۳/۱۷

DOI: 10.22034/scm.2025.508042.1853

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط مولفه‌های فضایی بر تصمیم مهاجرت و یا ماندگاری صورت پذیرفته است. این پژوهش سعی در واکاوی معانی حاصل از تجربه زیسته دانشجویان در فضاهای شهری تهران را دارد تا از خلال آن، برخی معانی که منجر به تصمیم مهاجرت و یا ماندگاری می‌گردند را تبیین نماید. این پژوهش به روش پدیدارشناسانه صورت گرفته است و در راستای هدف آن به مطالعه تجربیات دانشجویان مهاجرت کرده از طریق مصاحبه می‌پردازد؛ چرا که این دانشجویان به مثابه افرادی هستند که به گزینه‌های بدیل دست یافته‌اند و در تصمیم‌گیری بر سر موضوع مهاجرت و یا ماندگاری سعی در بررسی برخی مولفه‌ها داشته‌اند، همچنین پس از مهاجرت نیز امکان مقایسه تجربه پدیداری میان دو مکان برای آنان فراهم است. یافته‌های این تحقیق به مؤلفه‌هایی چون استقلال، محیط فرهنگی متنوع، طبیعت و امکانات پیشرفت شغلی و تحصیلی به‌عنوان ظرفیت‌های شهری تهران در ایجاد حس تعلق مکانی دست‌یافته است و همچنین چالش‌هایی را بر سر ارتباطات اجتماعی در این شهر توصیف می‌کند این یافته‌ها در چارچوب مفهومی انسان‌شناسی فضا و مکان قابل طرح است. این شاخه از انسان‌شناسی به بررسی نقش فضا در شکل‌دهی به معانی فرهنگی پرداخته و همچنین چگونگی معنا دار کردن مکان‌ها را مطالعه می‌کند. فضا و مکان نه تنها به عنوان بسترهای فیزیکی، بلکه به عنوان رسانه‌های فرهنگی و اجتماعی حامل معانی هستند. در نتیجه یافته‌های این تحقیق بیان می‌کنند چگونه ویژگی‌های کلانشهری تهران در ایجاد معانی مختلفی از جمله حس استقلال و محیط متنوع فرهنگی موجب احساس تعلق مکانی به این شهر هستند. همچنین چگونه همین ویژگی‌های کلان‌شهری مانعی بر سر ارتباطات انسانی و ایجاد حس تنهایی می‌گردند.

واژگان کلیدی: تعلق مکانی، ارتباطات شهری، معماری شهر، ماندگاری، مهاجرت، تهران.

mhoseinyazdi@ut.ac.ir

^۱ استادیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران - نویسنده مسئول؛

kiani.mahdi@ut.ac.ir

^۲ دانشجو کارشناسی ارشد مردم شناسی؛

فصلنامه علمی جامعه، فرهنگ و رسانه / سال چهاردهم، شماره ۵۶، پاییز ۱۴۰۴ / ص ۲۰۹ - ۲۳۹

مقدمه و بیان مسئله

مهاجرت دانشجویان از کشور موضوعی است که هر از چند گاهی مورد توجه رسانه‌ها و افکار عمومی کشور واقع می‌شود و در جهت آن مباحث بسیاری شکل گرفته است. به گزارش اندیشکده هاتف در بررسی وضعیت سکونت و اشتغال نفرت برتر کنکور رشته ریاضی و فیزیک: «به‌طور متوسط بیش از ۷۸ درصد نخبگان دیگر به کشور بازنگشته‌اند.» (غورقانو، ۱۴۰۱) در این میان اکثر دانشجویان مهاجرت‌کننده از کشور از میان نخبگان و تحصیل‌کردگان کشور بوده که دوره‌ای را در شهر تهران به‌واسطه دانشگاه‌های برتر آن گذرانده‌اند. همچنین در کنار دانشجویانی که تصمیم به مهاجرت از کشور می‌گیرند، بسیاری از دانشجویان هستند که به‌واسطه تحصیلات خود از شهرستان به تهران آمده‌اند و می‌خواهند دوره‌ای را در این شهر زندگی کنند و برای آن‌ها نیز بازگشت به شهرستان یا ماندگاری در تهران مسئله‌ای است که باید برای آن تصمیم‌گیری کنند. لذا از این جهت هم دانشجویان مهاجرت‌کننده و هم دانشجویانی که ماندگاری در کشور را انتخاب می‌کنند بر سر ماندگاری در تهران باید تصمیم‌گیری نمایند.

شهر تهران با ویژگی‌های اقتصادی و فرهنگی خاص خود موقعیتی را به‌عنوان پایتخت ایران در اختیار محصلین ایرانی قرار داده است که می‌توانند با کار و زندگی در آن آتیه خود را فراهم آورند، اما در برابر این امکانات و بسترهای اقتصادی و اجتماعی، دانشجویان شهرستانی و تهرانی تجربیاتی از زیست در تهران دارند که برای هرکدام نتایج متفاوتی را رقم زده است؛ برخی از ایشان به مکان‌های این شهر دل‌بستگی داشته و برخی دیگر نیز تجربه‌ای منفی از آن دارند. به گزارش پایگاه خبری دیده‌بان به نقل از نتایج نظرسنجی شهرداری تهران ۵۸ درصد از شهروندان شرکت‌کننده در نظرسنجی به علت مشکلات سکونتی در پایتخت تمایل به ترک تهران را دارند. (پایگاه دیده‌بان ایران، ۱۳۹۷) اما به‌طورکلی این شهر از آنجاکه محل زندگی بسیاری از نخبگان ایرانی است باید شرایطی را فراهم آورد که افراد از زیست در آن احساس مثبتی داشته باشند چراکه این احساس مثبت می‌تواند زمینه تعلق خاطر و خلاقیت را برای آنان فراهم آورد.

از سوی دیگر اگر موضوع مهاجرت را یک مسئله بدانیم، بسیاری از ویژگی‌های شهری در تصمیم به مهاجرت اثر دارند، به‌عنوان مثال تمیزی شهر، زیبایی‌شناسی معماری شهر، مدرنیته و بسترهای نظم شهری، همه و همه در تصمیم‌گیری اشخاص برای مهاجرت ایشان دخیل‌اند،

حال اگر این تصمیم گیران برای مهاجرت، شهر خود را زیبا بدانند، بیشتر به آن احساس تعلق خواهند کرد و احتمال می‌رود آن را برای سکونت دائمی یا ماندگاری موقت انتخاب نمایند. در پژوهش زیبایی‌شناسی فضاهای شهری (محسن پور، ۱۳۹۴) این موضوع مطرح شده است که: «شهرهایی که از منظر مطلوب برخوردارند، می‌توانند با وسعت بخشیدن به تجربه زیباشناختی شهروندان، موجبات ارتقای تصویر ذهنی جامعه از خویش و تقویت غرور مدنی آن‌ها را فراهم ساخته و ذهنیتی مثبت را به تصویر درآورند. در واقع داشتن شرایطی ایده‌آل که مردم را به گذر از فضاها و زندگی در شهرها امیدوار سازند.» اگرچه این موضوع قابل انکار نیست که دلایل اقتصادی و سیاسی نیز در این تصمیم در جای خود تأثیر به‌سزایی دارند.

پژوهش حاضر با دغدغه فهم عمیق عواملی که سبب شکل‌گیری حس تعلق مکانی یا سایر احساسات مثبتی که می‌توانند منجر به ماندگاری افراد در فضای شهری تهران شوند صورت گرفته است و سعی دارد با مرور این عوامل بسترهایی را برای مطالعه بیشتر و بحث و سیاست‌گذاری به پژوهشگران حوزه شهری و مهاجرت و همچنین سیاست‌گذاران این دو حوزه نشان دهد. در راستای مسئله بیان‌شده در مقدمه سؤال زیر را می‌توان به‌عنوان سؤالات اصلی سامان داد: تجربه زیسته دانشجویان در تهران از منظر شهری چگونه بوده است؟

پیشینه تحقیق

در پیشینه این تحقیق، تحقیقاتی را می‌توان یافت که به مطالعه زیسته شهروندان تهرانی پرداخته‌اند حسینی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی تجربه زیسته احساس تنهایی و ارتباط آن با میزان رضایت از زندگی را در میان شهروندان بررسی کرده‌اند. آنان در بیان اهمیتی کار خود تهران را شهری مستعد تنهایی می‌دانند چراکه ترک جغرافیایی و مهاجرت وسیع درون‌شهری و همچنین سکونت وسیع مهاجران شهری امکان هم‌نشینی را کمتر کرده و سبب ایجاد گسترش تنهایی می‌گردد. در این تحقیق احساس تنهایی به موقعیتی تعبیر می‌شود که در آن فرد، فقدان ارتباطات خود را با دیگران درک، تجربه و ارزیابی می‌کند و فراوانی رابط موجود کمتر از روابط مطلوب تلقی می‌شوند. این تحقیق که به روش کمی صورت پذیرفته است احساس تنهایی را در ارتباط معکوس با رضایت از زندگی می‌یابد و رابطه احساس تنهایی را با عواملی مانند تأهل، محل زندگی، جنسیت معنادار توصیف می‌کند.

در مطالعه بازسازی شهری، تهران و تجربه بیگانگی که توسط شالچی و همکاران (۱۳۹۵) صورت گرفته است این موضوع مطرح می‌گردد که آنچه ما را به شهر متعلق می‌کند تصویری

است که از آن در ذهن داریم. این مقاله که به این موضوع می‌پردازد در یافته‌های خود تصویر شهر را از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان در مناطق مختلف و سنین متفاوت چنین ترسیم می‌کند که مثلاً ساکنان جنوب شهر تجربه اعتیاد و کثیفی را دارند ولی ساکنان شمال تهران تجربه زیبایی از آن داشته اما بناهای تاریخی و گذشته آن را از کالبد جدید شهر بهتر و خاطره‌انگیزتر می‌دانستند. خاطرات شهری و روابط اجتماعی از دلایل زندگی در شمال تهران بوده است و یکی از موضوعات مطرح در این مناطق زوال خاطره است، به این معنی که مناطقی که ساکنین با آن خاطره داشته تخریب شده‌اند و تعلق خاطر ایشان با خطر مواجه شده است.

در پژوهشی در مورد کیفیت زندگی شهری که توسط عطاری گرگری و براتی (۱۳۹۲) در همایش معماری و شهرسازی انسان‌گرا ارائه شده است شاخص‌هایی جهت ارزیابی کیفیت زندگی ساکنان یک شهر اندازه‌گیری شده‌اند این شاخص‌ها که به صورت کمی موردسنجش قرار گرفته‌اند مواردی هستند از جمله: میزان اوقات فراغت نسبت به زمان‌های کاری، سطح رضایت از گذران اوقات فراغت، سطح تعلق خاطر ساکنان به محله، میزان همبستگی و وابستگی ساکنان محله به یکدیگر و

در پژوهشی با نام «شهرهای بزرگ، مشکلات بزرگ؛ بررسی دلایل مهاجرت شهری سالمندان» فوکما و گیرولد (۱۹۹۶) تلاش شده است تا مدلی برای تبیین تصمیم‌گیری مهاجرت از یک شهر ارائه شود. در این مدل ویژگی‌های شخص، ویژگی‌های محله و ویژگی‌های مسکن و اختلافی که این‌ها با ترجیحات ساکن یک شهر دارند در کنار عامل ارتباطات اجتماعی می‌تواند سطح رضایت سکونتگاهی و محلی فرد را تعیین کند و اگر فرد در جای دیگری این سطوح را بالاتر ببیند دست به مهاجرت خواهد زد. این تحقیق به بررسی شاخصه‌هایی از مسکن و تأثیر آن بر تصمیم مهاجرت نیز می‌پردازد، شاخص‌های سنجیده شده عبارت‌اند از: طبقه خانه، وضعیت تعمیرات و تأسیسات، گرمایش، تعداد اتاق‌ها، بزرگ سالن و جدایی دستشویی و حمام. همچنین در مورد ویژگی‌های محله شاخص‌هایی را ارائه می‌دهد به‌عنوان مثال: آسانی رد شدن از خیابان، راحتی راه رفتن در پیاده‌رو، احساس امنیت در محله و

در پژوهش دویران و کریمی‌نژاد (۱۳۹۱) رابطه بین تعلق مکانی و طراحی محیطی بررسی شده‌اند که در نتیجه بیان می‌شود میان حس تعلق مکانی با شیوه و نحوه طراحی محیطی ارتباط وجود دارد و ارتقاء عناصر کیفی منظر شهری چون مبلمان، هویت در فضاهای جدید تقویت می‌گردد.

در پژوهش پور جعفر و همکاران (۱۳۹۲) مفاهیم، اصول و معیارهای دل‌بستگی مکانی بازشناسی شده است. در این پژوهش تعلق مکانی متأثر از ویژگی‌های مکانی مثل ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی، ویژگی‌های فردی مثل جنسیت، باورها، سبک زندگی، نیازها، تجارب تاریخی و... مدت‌زمان سکونت و تعامل با مکان و مشارکت اجتماعی شکل می‌گیرد و بر اساس اصول تمایز، تداوم و عزت‌نفس سنجیده می‌شود.

از آنجاکه یکی از مباحث پژوهش حاضر بررسی ارتباط بین معماری و تعلق مکانی است، پژوهش‌های این حوزه نیز مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در مقاله‌ای با عنوان جایگاه نشانه‌ها در تقویت حس مکان در باغ ایرانی که توسط حقیقت‌بین (۱۳۹۶) انجام شده است، نشانه‌شناسی باغ ایرانی مورد توجه قرار گرفته است. سعی شده است عوامل شکل‌گیری این نشانه‌ها و تأثیری که آنان به صورت ضمنی می‌گذارند بیان شود. در این مقاله بیان می‌شود قرآن کریم بهشت را در جهان آخرت توصیف کرده و معماران مسلمان با عنایت به این توصیف‌ها، باغ‌هایی را در این جهان فناپذیر ساخته‌اند که به‌راستی تمثیلی است از بهشت. در این مقاله فضاها و نشانه‌های باغ ایرانی با آیات قرآنی تطبیق داده می‌شود و بیان می‌شود چگونه یک باغ ایرانی می‌تواند تداعی‌کننده بهشت در ذهنیت ایرانیان باشد. به‌عنوان مثال کوشک در باغ‌های ایرانی نماد غرفه‌های بهشتی دانسته می‌شود.

در پژوهش‌های صورت گرفته مفاهیمی همچون تعلق مکانی مورد بررسی قرار گرفته است و سعی شده با تبیین این مفاهیم ماهیت آن‌ها توضیح داده شوند. این پژوهش‌ها که عمدتاً با روش‌های کمی صورت گرفته‌اند، مفاهیمی چون تعلق مکانی را در ارتباط با مسائل اجتماعی روز مورد مطالعه قرار نمی‌دهند. پژوهش حاضر مفاهیمی چون تعلق مکانی و زیبایی‌شناسی معماری را در ربط با پدیده مهاجرت مطالعه نموده است بدین معنا که تبیین‌های برآمده از پژوهش‌های پیشین را به کار گرفته و سعی می‌کند با به‌کارگیری مفاهیم آن‌ها چارچوبی را برای فهم پدیدارشناسانه ارتباط میان ویژگی‌های شهری و تصمیم به مهاجرت یافت کند. همچنین مصاحبه‌شوندگان این پژوهش سعی دارد تا ذات تجربه ساکنان شهر تهران را کشف نموده و بداند ویژگی‌های صوری، تجربه‌های زیسته و سایر عوامل شهری چگونه منجر به تصمیم مهاجرت دانشجویان یا ماندگاری ایشان شده است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند از این جهت مورد توجه پژوهشگران حوزه مهاجرت، برنامه ریزان این حوزه و سیاست‌گذاران شهری قرار گیرد.

چارچوب مفهومی

مطالعه فضای اجتماعی و مکان در انسان‌شناسی، اهمیت زیادی در درک ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع مختلف دارد. فضای اجتماعی و مکان‌ها به عنوان عرصه‌هایی که از طریق تعاملات انسانی معنادار می‌شوند، نه تنها حامل معانی فرهنگی بلکه بازتاب‌دهنده روابط قدرت و حافظه جمعی نیز هستند. با استفاده از روش پدیدارشناسی، می‌توان فضا و مکان را به عنوان محلی که در آن تجربه‌ای پدیداری را از سر گذرانده می‌شود مطالعه کرد. طی این تجربه پدیداری، مکان‌های مختلف طبق تجربه‌های زیسته، بازنمایی‌های رسانه، ارزش‌ها، گفتمان‌ها و... معنادار می‌گردد. در پدیدارشناسی هدف آن است که این معنا، طبق قواعد جهان پدیداری مورد مطالعه قرار گیرد.

فضا به عنوان بستری فیزیکی برای فعالیت‌های اجتماعی و مکان به عنوان فضایی که از طریق روابط انسانی و احساسات معنادار می‌شود، شناخته می‌شوند. همان‌طور که والتر (والتر)^۱، (۱۹۸۸: ۹) توضیح می‌دهد، مکان‌ها از درام زندگی مشترک شکل می‌گیرند و با تخیل و احساس تعلق به روح مکان متصل می‌شوند. به همین دلیل، فضا و مکان نه تنها حامل معناهای فرهنگی هستند، بلکه احساسات و خاطرات جمعی را نیز در خود جای می‌دهند. این تجربه جمعی خود می‌تواند زمینه شکل‌دهی به احساس تعلق مکانی شود.

یکی از ابعاد مهم فضا در جوامع مختلف، نقش آن در بازتولید ساختارهای قدرت و نابرابری‌های اجتماعی است. همان‌طور که گیرتز (گیرتز)^۲، (۱۹۸۰: ۱۰۹) بیان می‌کند، نظم فضایی به عنوان بخشی از هندسه عمیق یک جامعه، روابط اجتماعی را از طریق مکان‌یابی افراد و اشیاء به نمایش می‌گذارد. این نظم می‌تواند بر اساس ابعاد فضایی مانند بالا/پایین، داخل/خارج و یا مرکز/حاشیه شکل بگیرد. به عنوان مثال، تمایزات فضایی بر مبنای جنسیت و جایگاه اجتماعی به وضوح در ساختار معماری و توزیع فضاها مشاهده می‌شود. این تمایزات، موقعیت‌های اجتماعی مردان و زنان را از طریق نحوه چیدمان فضایی تثبیت و تقویت می‌کند.

مکان‌ها به عنوان حافظان خاطرات جمعی عمل می‌کنند و از طریق روایت‌ها و داستان‌های مرتبط با گذشته، به هویت فرهنگی و اجتماعی جامعه معنا می‌بخشند. نام‌گذاری مکان‌ها و داستان‌های مرتبط با آن‌ها به افراد کمک می‌کند تا در مواجهه با مشکلات، به تفکر خودآگاهانه

^۱Walter

^۲Geertz

پرداخته و از دانش و حکمت مربوط به آن مکان بهره‌برداری کنند. در این حالت، مکان‌ها نه تنها به حافظه تاریخی جامعه تبدیل می‌شوند، بلکه به افراد امکان می‌دهند تا از طریق بازتاب معانی مکان‌ها، به راه‌حلی برای مشکلات شخصی و اجتماعی دست یابند. در دستیابی به هویت مکان، نقش تجربیات جمعی و فردی در شکل دهی به حس تعلق مکانی از اهمیت بالایی برخوردار است، این حس که خود حاصل ارتباط شبکه‌ای از عوامل است در شکل‌دهی به تصمیم مهاجرت یا ماندگاری ساکنان شهری می‌تواند تاثیر گذار باشد.

همچنین اسکنل و گیفورد چارچوب سه بعدی از دل‌بستگی مکان را پیشنهاد داده‌اند که دل‌بستگی مفهومی چند بعدی را با فرد، فرآیند روان‌شناختی و مکان‌ها قرار می‌دهد (اسکنل و گیفورد^۱، ۲۰۱۰: ۲).

بعد اول فردی است؛ چه کسی به آن وابسته است؟ دل‌بستگی تا چه اندازه مبتنی بر معانی فردی و جمعی است؟ بعد دوم فرآیند روان‌شناختی است: عاطفه، شناخت و رفتار چگونه در دل‌بستگی متجلی می‌شوند؟ بعد سوم موضوع دل‌بستگی است، از جمله ویژگی‌های مکان: دل‌بستگی به این مکان چیست و ماهیت آن چیست؟ این چارچوب سه بعدی دل‌بستگی به مکان، تعاریف اصلی را در ادبیات سازماندهی می‌کند و با افزایش دانش در مورد سطوح خاص در هر یک از این ابعاد، به درک جمعی از دل‌بستگی به مکان دست خواهد یافت (اسکنل و گیفورد^۲، ۲۰۱۰: ۲). دل‌بستگی مکان هم در سطح فردی و هم در سطح گروهی رخ می‌دهد (تویگر راس و اوزل^۳، ۱۹۹۶: ۲۰۷).

یک فرد همچنین روابط اجتماعی با افراد دیگر دارد، که به طور جداگانه یا جمعی پیوندهای اجتماعی خود را با دیگران دارند. از طریق این روابط اجتماعی با افراد دیگر، افراد در خانواده، خویشاوندان، دوستان، همسایگان، مقوله‌های ساخته شده اجتماعی خود را ایجاد می‌کنند. از دیدگاه شخصی (بسیار ذهنی)، یک فرد ممکن است خود را از طریق خانه، خانواده و محل کار خود تصور کند و فرد را از طریق دیگران شناسایی کند (عرفانی^۴، ۲۰۲۲: ۷). همچنین کیفیت مکان معمولا تا حد زیادی از نظر ساختارهای فیزیکی و مورفولوژی (و پیامدهای این موارد برای فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی)، به جای معنا و وابستگی فرهنگی، درک می‌شود (استفنسون^۵،

¹ Scannell, Gifford

² Scannell, Gifford

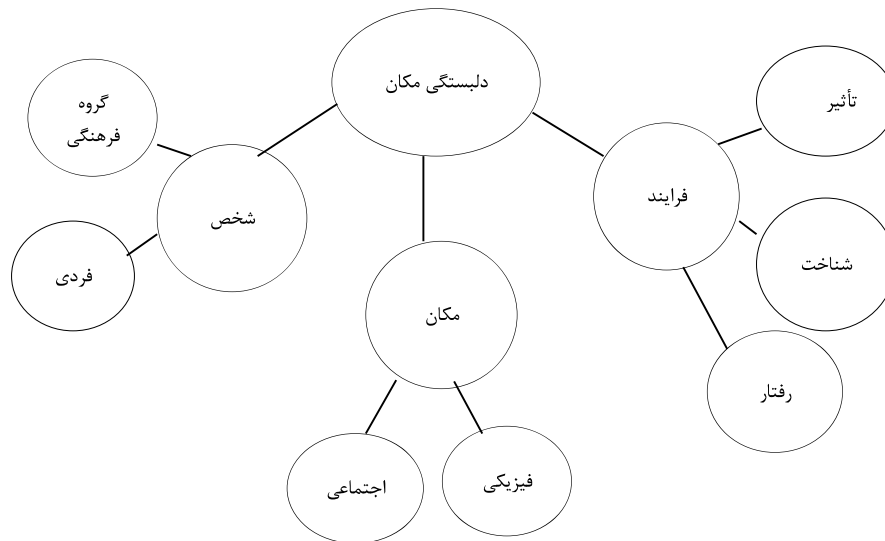
³ Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L

⁴ Erfani

⁵ Stephenson

۲۰۱۰: ۴). مانزو (۲۰۰۵) در مطالعه خود از تجربیات و مکان هایی که معنای مکان را ایجاد می کنند، یادداشت می کند؛ او می گوید: «فقط خود مکان ها مهم نیستند، بلکه چیزی است که می توان آن را «تجربه در مکان» نامید که معنا می آفریند» (ص. ۷۴).

با وجود جهانی شدن و پیشرفت های تکنولوژیکی، مکان هنوز یک عنصر کلیدی در شکل دادن به دلبستگی های ما است، اگرچه ادبیات عنصر فرد/جامعه را بیش از حد برجسته می کند. اصطلاح مکان به عنوان لحظات معینی از روابط اجتماعی مفهوم سازی می شود نه فقط به عنوان مناطقی با مرزهای اطراف (مسی ۱۹۹۱، ۲۸). این لحظات در تقاطع تعاملات اجتماعی، جنبش ها و ارتباطات از طریق ارتباطات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی با جهان گسترده تر ساخته می شوند که لحظه و مکان خاص را بیان می کنند، خواه یک خانه، محله، شهر یا کشور باشد (عرفانی، ۲۰۲۲: ۸).

مدل سه جانبه پیوست مکان اسکنل و گیفورد (۲۰۱۰)

روش شناسی

در این پژوهش، با توجه به تأکید بر فهم عمیق ذات تجربه زیسته دانشجویان از زندگی در تهران و شناسایی عواملی که می توانند به ایجاد حس تعلق مکانی یا تصمیم به ماندگاری منجر شوند، از رویکرد کیفی استفاده شده است. روش کیفی به دلیل توانایی آن در کاوش عمیق

تجربیات فردی و درک معانی شخصی مرتبط با پدیده‌های اجتماعی، برای این مطالعه مناسب تشخیص داده شد. (مریم و تیسدل^۱، ۲۰۱۵: ۲۴)

به این منظور، مصاحبه‌های عمیق حضوری و مجازی با هر یک از مشارکت‌کنندگان انجام گرفت. برخی از مصاحبه‌های صورت گرفته به صورت مجازی بودند به این دلیل که امکان دسترسی مستقیم به مصاحبه‌شوندگان وجود نداشت. (کرسول، ۱۳۹۴: ۱۶۳) این مصاحبه‌ها به صورت نیمه‌ساختاریافته طراحی شدند تا امکان انعطاف‌پذیری در سؤالات و تطبیق آن‌ها با شرایط منحصر به فرد هر مشارکت‌کننده فراهم شود، فلذا در قالب سؤالات مقدماتی به اصلاح و تعدیل سوال‌های پسینی پرداخته شد. (کرسول، ۱۳۹۴: ۱۶۴) سؤالات مصاحبه با هدف استخراج ذات تجربه زیسته دانشجویان در موضوع مهاجرت یا ماندگاری در تهران طراحی شدند.

محتوای مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی کدگذاری شد. فرآیند کدگذاری شامل شناسایی مضامین اصلی و فرعی در داده‌ها بود تا جنبه‌های کلیدی تجربه زیسته دانشجویان استخراج شود. در تحلیل داده‌ها، سعی بر آن بود تا تجربه‌های مشارکت‌کنندگان از فضاهای شهری تهران، دغدغه‌های شخصی، و تفاوت‌های میان تجربیات پیش و پس از مهاجرت به صورت جامع توصیف گردد.

شهر	تحصیلات	جنسیت	سن	تعداد مصاحبه شوندهگان
تورنتو	دکتری	زن	۳۷	۸
دبی	کارشناسی ارشد	زن	۲۵	۹
بیرجند	دکتری	مرد	۳۵	۱۰
بیرجند	کارشناسی ارشد	زن	۳۲	۱۱
تورنتو	کارشناسی ارشد	زن	۲۹	۱۲
کلگری	دکتری	مرد	۳۳	۱

شهر	تحصیلات	جنسیت	سن	تعداد مصاحبه شوندهگان
تورنتو	دکتری	مرد	۳۳	۱
تورنتو	کارشناسی ارشد	زن	۳۰	۲
اوت رخت	کارشناسی ارشد	مرد	۲۵	۳
تهران	کارشناسی ارشد	مرد	۲۵	۴
بیرجند	کارشناسی ارشد	مرد	۳۰	۵
بیرجند	کارشناسی	زن	۲۸	۱

¹ Merriam & Tisdell

شهر	تحصیلات	جنسیت	سن	تعداد مصاحبه شوندهگان	شهر	تحصیلات	جنسیت	سن	تعداد مصاحبه شوندهگان
				۱۳ شونده					۶ شونده
کلگری	کارشناسی	زن	۳۰	مصاحبه شونده ۱۴	گرگان	کارشناسی	زن	۲۶	مصاحبه شونده ۷

اطلاعات مصاحبه شوندهگان

در این تحقیق داده‌ها به وسیله مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری شده است. مصاحبه‌شوندهگان تعداد ۱۶ نفر از دانشجویانی بوده‌اند که لااقل دوره‌ای زندگی در تهران و یک شهر دیگر داخلی یا خارجی را تجربه کرده‌اند به این معنی که عده‌ای از ایشان دانشجویان غیرتهرانی بوده‌اند که یا در حال حاضر ساکن تهران‌اند یا به شهر خود بازگشته‌اند و یا به خارج از کشور مهاجرت کرده‌اند و عده دیگر دانشجویان تهرانی هستند که در حال حاضر در خارج از کشور زندگی می‌کنند.

یافته‌های تحقیق

هژمونی سوژه تهران

در مصاحبه‌های صورت گرفته با شرکت‌کنندگان شهرستانی، به‌خصوص کسانی که قبل از دانشجویی تجربه زیست و ارتباط با تهران را نداشته‌اند می‌توان مواردی از هژمون شدن تهران در ذهن شهرستانی‌ها را مشاهده کرد. منظور از هژمون شدن سلطه و نفوذی است که تهران و با تهرانی شدن در زندگی یک ساکن شهرستان وجود دارد. این هژمون شدن به شکل سوژه ذهنی است، یعنی ذهنیت برتر بودن تهران شکل گرفته است و الزاماً این ذهنیت مطابق با واقع نیست فلذا این عدم تطابق می‌تواند مهاجرت‌کننده را با تعجب یا سرخوردگی مواجه سازد و شکستن این تصور ذهنی امکان ارتباط با مکان و احساس تعلق را می‌کاهد و فرد به دنبال خروج از حالت بحرانی می‌گردد.

شرکت‌کننده شماره ۳ که آقایی ۲۴ ساله ساکن اوت رخت هلند بوده و قبل از زندگی در تهران، ساکن شهرستان بوده است می‌گوید:

«بچه‌تر که بودیم برای ما که ندیده بودیم، تهران خیلی جذاب بود، جایی که پر از امکاناته تمرکز همه چی کشور در همون یه شهره جذابیت فرهنگی داره ولی هر چی گذشت این چیزها

می‌خواه و اون هیجان‌ات کم میشه تصویری که داشتم از تهران یه سری چیزا مثل اینکه پر از برجه و ساختمان بلنده. »

این تصور که به صورت طبیعی به واسطه پایتخت بودن و قطب علمی بودن ایران برای دانشجویان شهرستانی ایجاد می‌گردد توسط رسانه‌ها تقویت شده و شکلی اعجاب‌آور به خود می‌گیرد. شرکت‌کننده شماره یک که آقای ۳۱ ساله و ساکن شهر تورنتو کانادا است می‌گوید:

«برای من هژمونی فرهنگی که به واسطه رسانه‌های ایران درست شده بود عامل جاذبه بود، سریال زیر آسمان شهر که پخش می‌شد و همه در آپارتمان بودند؛ برای من این ایجاد شده بود که آپارتمان از خانه ویلایی ما بهتره.»

نکته جالب توجه اینجاست که این هژمونی در ۳ نفر از شرکت‌کنندگان این تحقیق همراه با ترس بوده است، ترسی ناشی از دلتنگی و ناشی از ابهام در کیفیت زندگی در یک شهر بزرگ. شرکت‌کننده شماره ۲ که خانمی است ساکن تورنتو کانادا و ۲۹ ساله می‌گوید:

«با بابا و این‌ها که می‌آمدیم فکر می‌کردیم یه جای خفن اومدیم و یه ترسی داشتیم، توی اتوبان که می‌رفتیم یه حس ترسی داشتیم شهر خفن یعنی شلوغ و پرسرعت، برایم دافعه داشت، استرس داشتم و ایده‌ای نداشتم که چه طوری تنها می‌خواهم بیام تهران. یکی از دوستان اصفهانی‌مان که تهران نیامده می‌گوید می‌ترسیم وارد تهران بشویم.»

این هژمونی در کنار رسانه و مسائل علمی به واسطه نوعی زرق‌وبرق و لوکس بودن فضاهای شهری نیز در تجربه شرکت‌کنندگان مشاهده می‌شود. شرکت‌کننده شماره ۶ که خانمی است ۲۶ ساله و ساکن شهر بیرجند می‌باشد و دوره‌ای در تهران زندگی کرده است و حالا از سفر به تهران می‌گوید:

«همین ماه پیش که آمدم تهران رفتیم مارال ستاره همه چیز خوب بود آدم‌ها خوب پاساژا خوب و لباسا خوب و...»

شرکت‌کننده شماره ۱ نیز از نوعی تصور لوکس بودن یاد می‌کند: «نوعی نگاه لوکس و تجملاتی هم به تهران داشتم» اما همین شرکت‌کننده از شکسته شدن این تصور و نبود این نوع لوکس بودن و در زندگی در تهران یاد می‌کند. همان‌طور که در ابتدای این بخش بیان شد، این هژمونی به صورت ذهنی ایجاد می‌شود ولی در برخورد واقعی فرومی‌ریزد؛ شرکت‌کننده شماره ۱ می‌گوید:

« وقتی در آن محله (محله امام حسین(ع)) بودیم آن تصور تجملاتی و لوکس حتی از حد متوسط هم آمد پایین تر. فکر می کردم آدم‌ها سطحشان بهتر می شود ولی بدتر شد نسبت به بیرجند و مشهد.»

در این راستا شرکت کننده شماره ۳ که علاقه مند فضاهایی مثل برج و سازه های این چینی بوده است و چنین تصویری نیز قبل از ورود به تهران داشته است می گوید:

« برج های تهران هم زیبا نیست؛ از بیرون نمای تهران خیلی بده و معلوم نیست کی ساخته! نیویورک رو ببین که ماشینی بونده می زنه تو صورتت! خب جذاب هم ساخته شده و تر و تمیزه.»

شرکت کننده شماره ۱۰ نیز که حالا به شهر خود بازگشته است راجع به تفاوت تصور و واقعیت این چینی می گوید:

«شهر بزرگ، شلوغ، پرتراфик، شاید بشه گفت، شهری که مردم کار می کنند که زندگی کنن. ظاهر شهر تهران شاید فک کنید جای تمیز و مدرنی است ولی در یک مکانی که شما ۱۰ دقیقه وابستی حداقل ۵ تا موش گنده از جلوت رد میشه.»

فروریختن هژمونی و مواجهه با واقعیت؛ چالش ها

این هژمونی که به صورت ذهنی ساخته شده است و بازتاب رسانه، هژمونی سیاسی، تفوق نهادهای علمی و فرهنگی و اقتصاد است در هنگام برخورد اشخاص با واقعیت فروریخته و واقعیت باز نمایی شده جدید نیز افراد را با چالش ها و ظرفیت هایی مواجه می سازد، بدین معنی که حالا فرد زندگی واقعی خود را در تهران به گونه ای توصیف می نماید که حاصل از تجربه زیسته آن است. در این بخش به تجربیات منفی یا چالش های این افراد پرداخته می شود و نشان داده می شود چطور عواملی مثل زمان و چالش های ارتباطی می تواند مواجهه افراد با واقعیت برآمده از هژمونی فروریخته را دشوار سازد و خاطرات منفی شکل دهد. در بخش ظرفیت ها و عوامل جاذب، به نکات مثبت این تجربیات پرداخته می شود و نشان داده می شود چطور زندگی در محیط جدید می تواند ایجاد تعلق خاطر کند. اینجا نیاز به توضیح و یادآوری مجدد وجود دارد که تجربیات فوق همه از زبان اشخاصی بیان شده است که ساکن شهرستان بوده اند و به واسطه دانشجویی در تهران زندگی کرده اند.

اولین عاملی که به آن می‌پردازیم و از واقعیت سر برمی‌آورد و چالش برانگیز می‌نماید زمان است؛ شرکت‌کننده شماره ۴ که متأهل و مشغول به کار است می‌گوید:

«از فضاهای تهران خیلی استفاده نکردم و باوجود سرشلوغی‌ها فرصت نکردم برسم به این‌ها» از گفته این شرکت‌کننده چنین برمی‌آید که زمان کافی برای گذران اوقات فراغت نداشته و نمی‌تواند از فضاهای مربوطه استفاده کند، اما باز نمود ذهنی زمان نیز در گفته شرکت‌کننده شماره ۱ مطرح شده است:

«اولین تجربه‌هایم یک نوع بودن در محیط با سرعت بالا و خشن بود و اولین حضورم منفی بود»

یکی از ویژگی‌هایی که مدنظر دانشجویان بوده است، کوچک بودن محیط زندگی در خوابگاه‌های متأهلی و البته سایر مشکلات مثل قدیمی بودن آن بوده است. در این رابطه مشارکت‌کننده شماره ۴ می‌گوید:

«بازم خدا رو شکر که هست، وضعیتش که خیلی کوچیکه جای بهتر بودن داشت، خوابگاه متأهلی دانشگاه تهران... الان نزدیک ۴۰ سال است که خوابگاه جدیدی ساخته نشده. ظاهرش هم فقط یه رنگی می‌کردن و شیرها تعمیر می‌شده و حداکثر کاشی کاری.»

سایر چالش‌ها مربوط به عواملی چون ارتباطات، اوقات فراغت و مشکلات کلان شهر تهران مثل آلودگی در بخش‌های مربوطه بررسی می‌شوند. همچنین برخی از چالش‌ها به صورت کلان مطرح می‌گردند که چالش‌های کلی تهران هستند و به دلیل بحث و بررسی بسیار راجع به آن‌ها از توضیح آن‌ها خودداری می‌گردد، چالش‌هایی مثل: آلودگی، ترافیک و شلوغی، مشکلات مالی و مسکن.

فروریختن هژمونی و مواجهه با واقعیت؛ ظرفیت‌ها

استقلال

برای دانشجویانی که در تهران ساکن بوده‌اند یا افرادی که از شهرستان به تهران مهاجرت کرده‌اند، ظرفیت‌هایی مطرح شده است که قابل توجه می‌باشد؛ در این بخش سعی شده تا راجع به این ظرفیت‌ها بحث شود.

یکی از تجارب مشترک که برای دانشجویان شهرستانی بیشتر مطرح است تجربه استقلال در زندگی فردی و حتی در ارتباطات اجتماعی است که مثبت تلقی می‌شود. شرکت‌کننده شماره ۷ که خانمی است ۲۵ ساله و ساکن گرگان در این رابطه می‌گوید:

«احساس استقلال می‌کردم و این جذاب بود.»

این موضوع البته در بیان دلایل و تصورات پیش از زندگی در تهران نیز مطرح بوده است و مثلاً شرکت‌کننده شماره ۴ می‌گوید دوست داشته است که استقلال را تجربه کند. اما این استقلال تنها در بعد فردی مطرح نیست بلکه در بعد اجتماعی نیز دانشجویان به رهایی از سنت‌های اجتماعی شهر خود و استقلال در انتخاب گزینه‌های فرهنگی دست می‌یابد.

شرکت‌کننده شماره ۲ در این باره می‌گوید:

«در شهرستان اطرافیانمان را خودمان انتخاب نکردیم، و با همون‌ها به اجبار رفت‌وآمد داشتیم، ولی در تهران اطرافیانمان را خودمان ساختیم و آن چیزی را ساختیم که دوست داشتیم و با آن‌هایی رفت‌وآمد داشتیم که دوست داشتیم و از این لذت می‌بردیم، مثلاً اگر به برنامه فرهنگی داشتیم همه‌اش با خودمان بود.»

در این نقل قول، رهایی از سنت‌های اجتماعی دست و پاگیر ظرفیت آزادی انتخاب را جلوی پای دانشجویان قرار داده است و بدین طریق فرصت‌های جدید و بینش‌های جدید برای وی آشکار شده است. شرکت‌کننده شماره ۲ این بینش جدید که به واسطه آزادی انتخاب برای وی ایجاد شده بود را این‌گونه توصیف می‌کند:

«مجالس فرهنگی خیلی سطح بالا بوده و لذت بردیم. در شهرستان به شکل سنتی برگزار می‌شد و خیلی در آنجا با مفاهیم اصیل آشنا نمی‌شدم، صرفاً با آمدن آن روز می‌دانستیم فلان مراسم هست ولی در تهران آدم‌های سطح بالای مذهبی بودند و جلساتی بود که به واسطه آن دید ما به زندگی و دین عوض شد.»

تفاوت فرهنگی محیط

دانشجویان شهرستانی به واسطه حضور در جامعه پایتخت با فرهنگی مواجه می‌شوند که از عناصر آن به ویژگی‌های تنوع فرهنگی، محیط فرهنگی و هنری و وجود آسیب‌های فرهنگی اشاره می‌نمایند. شرکت‌کننده شماره ۳ از تجربه تنوع فرهنگی خود این‌گونه یاد می‌کند:

«ندیده بودم مثلاً این چیزها رو خیلی زیاده! به این نتیجه رسیدم که میلیون‌ها نفر این جور زندگی می‌کنن و با ما فرق می‌کنند. برخی سنت‌ها رو ندارند ولی آدم‌های خوبی هستند!»

شرکت‌کننده شماره ۶ که به شهرستان بازگشته است درباره اثر این فرهنگ جدید می‌گوید:

«اعتراض کردن را در تهران یاد می‌گیریم و من از وقتی اینجا آمدم همش به کارفرمایم اعتراض می‌کنم. می‌گه چرا این حرفا رو می‌زنی و بچه‌ها را روشن می‌کنی!»
این تجربه نشان می‌دهد چگونه فرهنگ سیاسی پایتخت توانسته توانایی مطالبه اجتماعی را به یک شهرستانی نشان دهد. همچنین در مصاحبه با شرکت‌کننده شماره ۷ جو فرهنگی و هنری تهران مورد تمجید قرار گرفته است و حضور هنرمندان و فعالیت‌هایی مثل تئاتر به عنوان چیزی تلقی می‌شود که در شهرستان یافت نمی‌شود و در تهران حضور پررنگی دارد.

طبیعت

یکی از ویژگی‌های تهران که سبب تعلق خاطر ساکنان آن اعم از دانشجویان شهرستانی یا تهرانی بوده است وضعیت طبیعی آن است. در این راستا در ابتدا به صحبت مشارکت‌کننده شماره ۱۳ که در حال حاضر ساکن شهر کلگری کانادا می‌باشد می‌توان اشاره کرد:
«تهران مثلاً جاذبه‌اش کوه بود، اینکه می‌دیدیم کوه را حس خوب می‌داد، در خیلی از شهرهای کانادا کوه نمی‌بینیم، کلگری در گوشه‌اش یک کوهی می‌بینیم ولی کوه یکی از جذابیت‌های تهران بود.»

بسیاری از شرکت‌کنندگان از تفریحات ثابت خود کوه‌نوردی را در نظر می‌گیرند و برای افرادی که در خارج از ایران زندگی می‌کنند ویژگی‌هایی مثل چهار فصل بودن و وجود نور خورشید در طی روز از عوامل مثبت طبیعی در تهران است.

فرصت‌ها و امکان پیشرفت

برای دانشجویان، امکانات و فرصت پیشرفتی که فراهم است می‌تواند عامل جذب و ماندگاری در تهران باشد، در این باره به صحبت شرکت‌کننده شماره ۵ اشاره می‌شود:
«تهران برایم جذاب‌تر از تصورم بود و یه نمونه کوچیکی از مهاجرت به خارج بود. خیلی‌ها رو قبل از اینکه تجربه نکنیم متوجه نشدیم، جامعه بزرگ‌تر جای پیشرفت بیشتری دارد. طبیعت بهتر تهران دارد، از نظر اجتماعی جامعه بهتری داره، مراکز تفریحی بیشتری داره.»
همچنین توانایی پیشرفت بیشتر را در صحبت شرکت‌کننده شماره ۷ می‌توان دید:

«فعال بودن، اکتیو بودن و انگیزه زندگی فضا و جو فرهنگی که در تهران حاکم است. شرایط محیطی ایجاب می‌کند آدم پیشرفت کند و جلو برود.»

هژمون شدن زندگی خارج از کشور

در ادامه بحث هژمون شدن و ذهنیت‌های غیرواقعی نسبت به مکان یکی از تجاربی که دانشجویان نسبت به خارج از کشور داشته‌اند هژمون شدن زندگی خارج از کشور بوده است، این هژمونی در صحبت شرکت‌کننده شماره ۵ که ساکن شهرستان است این‌گونه دیده می‌شود:

«همان‌طور که تهران یه پله بالاتر بود هر چه وارد جامعه بزرگ‌تری شوی طبیعتاً با احتمال قوی‌تر ظرفیت و جای رشد بیشتری داری آزادی مدنی بیشتری داری رفاه بیشتر و آینده روشن‌تری را می‌بینی. روزنه امیدی داری که نسل بعدی زندگی راحتی خواهد داشت.»

و شرکت‌کننده شماره ۲ در مورد تصور پیش از مهاجرت به خارج از کشور خود این‌گونه گزارش می‌دهد:

«ذوقی که برای خارج داشتم خیلی بیشتر بود از تهران بود و چون ندیده بودم خیلی بیشتر دوست داشتم ببینم. ایده‌ای نسبت به اینجا نداشتم. یک مدینه فاضله ساخته بودند که مدینه فاضله نبود.»

طبق گفته این شرکت‌کننده و برخی دیگر از مصاحبه‌شوندگان این تصور و ذهنیت‌سازی در جامعه نسبت به خارج از کشور نیز صورت می‌گیرد در حالیکه زندگی در خارج از کشور نیز دارای مشکلات و مسائلی است که در بیان مهاجران به خارج از کشور بازگو می‌شود. اگرچه مسائلی مثل نظم شهری، طبیعت و ویژگی‌های معماری در خارج از کشور مورد توجه دانشجویان مهاجرت کرده بوده است و این مسائل در بحث از معماری و فضای شهری بحث خواهد شد. به‌عنوان مثال در این رابطه می‌توان به صحبت شرکت‌کننده شماره ۱ اشاره کرد:

«اینجا محدودیت شخصی است و سرعت زندگی بالاتر است. وقت کمتر داریم، آخر هفته فقط ترجیح می‌دهیم بخوابیم و از این فشار بالا بودن راضی هستیم؛ چون هدف داریم.»

اما موضوعاتی نیز مورد توجه دانشجویان ایرانی ساکن خارج از کشور بوده است که نشان‌دهنده عواملی منفی در شهرهای خارجی است. شرکت‌کننده شماره ۱۳ که متولد تهران و ساکن کلگری است به زیست شبانه این شهر انتقاد وارد می‌نماید:

«بدی اینجا این است؛ نایت لایف ندارد، اینجا زود هم می‌خوانند. در تهران اگر شب دلمان می‌گرفت با ماشین می‌توانستیم برویم جایی که خب نایت لایف دارد. ولی اینجا باید برویم بار که اهلش نیستیم!»

یا راجع به تصور فضای پرزرق‌وبرق و لوکس دبی شرکت‌کننده شماره ۹ می‌گوید:
 «دبی همه‌اش تصویری که ما داریم با اسکای اسکرپرها نیست و فقط مرکز شهرش اونجوریه مناطقی داره که باورم نمی‌شد دبی خیلی معمولین و همیشه توصیف کرد و به ربع با مرکز شهر فاصله داره.»

این شرکت‌کننده نیز با اشاره ضمنی به تصویری که پیش از ورود به دبی داشته اشاره می‌کند و از دیدن مناطق معمولی آن اظهار تعجب می‌کند. حتی در مواردی نظم شهری خارج از کشور نیز به چالش کشیده می‌شود. شرکت‌کننده شماره ۸ که متولد تهران و ساکن تورنتو است می‌گوید:

« بعد ترافیک اینجا هم هست و فرقی نداره؛ وقتایی که پیک ترافیکه باید مسیرهایی رو انتخاب کنم که ترافیک نیست یا با وسیله عمومی بیایم مرکز شهر، دقیقاً اینجا هم وقت بارون و برف ترافیک میشه. اتوبوسا اینجا هم تاخیر دارن و در برف و بارون همیشه روش حساب کرد.»
 این شرکت‌کننده راجع به کیفیت دسترسی نیز چالش‌هایی را مطرح می‌کند:
 «اونجا (تهران) خیلی دم دست تره و جمعه. اینجا خیلی چیزا رو طول کشید تا پیدا کنم. پارچه‌فروشی خیلی گشتم تا پیدا کنم. کاموا و بافتنی می‌خواستم و دوسه سال طول کشید تا پیدا کنم. در ایران برای مراجعه به دکتر راحت می‌ری پیش متخصص ولی اینجا باید فامیلی داکترتون شما رو بفرسته.»

ارتباطات اجتماعی

ارتباطات موضوع بسیار مهمی است که می‌تواند سبب شکل‌گیری تعلق مکانی و حتی فراتر از آن معنا و دلیلی برای سکونت در یک مکان باشد. در مورد تجربه دانشجویان خارج از کشور نیز این مسئله نقش بسیار زیادی ایفا می‌نماید به طوری که بسیاری از آنان حتی بعد از مدت‌ها زندگی در خارج از کشور هنوز احساس تنهایی می‌نمایند و این احساس تنهایی را نه به دلایلی فلسفی بلکه به دلایلی ارتباطی بیان می‌کنند. در این بخش به این موضوع پرداخته می‌شود.
 شرکت‌کننده شماره ۱ که خود شهرستانی است و ساکن تورنتو می‌باشد ضمن موافقت با بازگشت به تهران بیان می‌دارد:

«من تهران رو انتخاب می‌کنم؛ محبوب‌ترین شبکه اجتماعی من در تهران بود و برآیندش را بگیرم دوست دارم در تهران زندگی کنم. آلودگی و این‌ها مسئله نیست چراکه میانگین عمر تهرانی‌ها کم نیست (در توجیه آلودگی به‌عنوان عامل منفی) و مشکلات آلودگی هوا دیر بروز می‌کند. ادمنتون، تورنتو، تهران و مشهد زندگی کردم ولی آدم‌های تهران را از نظر فرهنگی بیشتر می‌پسندم.»

این شرکت‌کننده که خود شهرستانی می‌باشد حاضر است به دلیل وجود شبکه ارتباطات اجتماعی محبوب خود در تهران زندگی کند و حتی سختی‌های آن را تحمل نماید، این نشان‌دهنده این موضوع است که ارتباطات در صدر دلایل انتخاب محل زندگی برای وی قرار دارد (البته با پیش‌فرض شرایط مالی مناسب).

ارتباطات در بیان شرکت‌کننده شماره ۹ دلیلی است برای انتخاب کشورهای نزدیک به ایران برای اینکه بتواند رفت‌وآمد داشته باشد:

«بستگی داره به موقعیت مکانی چون فضاها دبی اینترنشناله و نزدیک ایرانه و من خیلی آدم خانواده‌دوستی هستم و طولانی‌مدت نمی‌تونم دور بمونم لذا نمی‌تونم برم کانادا.»
یا در بیان شرکت‌کننده شماره ۱۲ ارتباط با پدر و مادر عاملی است که در صورت فراهم بودن آن در شهر تورنتو، این شهر را برای زندگی انتخاب می‌نماید و در غیر این صورت تصمیم به بازگشت دارد:

«من با فرض اینکه فراهم بشه مامان بابام با ما اینجا زندگی کنن بر نمی‌گردم؛ تهران هیچ نکته مثبت دیگری جز پدرمادرم برای من ندارد اگر این نباشد، زندگی این‌قدر ارزش ندارد که اینجا بمانم. حتی اگر شرایط مالی در ایران خوب نباشد به خاطر خانواده برمی‌گردم.»
در مورد بازگشت به شهرستان نیز این موضوع مطرح است، در سوال دیگری که از شرکت‌کنندگان شهرستانی پرسیده می‌شد و آن‌ها مخیر بودند (و با فرض اینکه از نظر مالی مشکلی نمی‌داشتند) در تهران، شهرستان یا شهری خارج از کشور زندگی کنند کجا را انتخاب می‌کردند؟ باز عامل ارتباطات بسیار مهم در نظر گرفته می‌شد. شرکت‌کننده شماره ۳ که ساکن اوت رخت هلند می‌باشد بیان می‌کند:

«الان راجع به بیرجند چیزهای خوبی می‌گویم؛ بیرجند از نظر من تصویر خانواده و چیزی باارزش است؛ دوستانم، اتمسفر آدم‌هاش و خانواده و دوست و خاطرات مدرسه برای من ایجاد

می‌شود. چی باعث دل‌تنگی همیشه مسئله اصلی دوری است. سرمایه‌های انسانی که جمع کردم نیستن الان. با خودم میگم تو بیرجند مستقل زندگی کنم ولی خانواده دم دستمن.»

این شرکت‌کننده ضمن اینکه دلیل اصلی انتخاب محل زندگی‌اش را ارتباطات با خانواده و دوستان می‌داند، به بحث خاطره نیز اشاره می‌کند در نگاه وی جو شهری شهر بیرجند به‌واسطه خاطر خاطراتی که با دوستانش داشته است جوی مثبت تلقی می‌شود.

بستر و کیفیت ارتباطات در تهران

در پاسخ به پرسش بازگشت به تهران یا سکونت در شهرستان یا خارج از کشور نکته‌ای که حائز اهمیت است مشکلاتی است که از نظر دانشجویان، خصوصاً شهرستانی‌ها در تهران وجود دارد. برای توضیح این مطلب از بیان شرکت‌کننده شماره ۷ کمک گرفته می‌شود که می‌گوید:

«اگر جای خوب تهران خونه بزرگ داشته باشم تهران را انتخاب می‌کنم تا زمانی که جوان هستم چون برای پیشرفت خیلی خوبه. حتی اگر متاهل بدون فرزند هستم به نظرم تهران بودن خیلی خوبه ول وقتی بچه‌دار می‌شویم نیاز به ارتباطات بیشتر می‌شود و در تهران چون بیشتر از جایی به‌جای دیگه برای کار می‌روی کسی کسی را نمی‌شناسد. زندگی معنا ندارد. زندگی بیشتر کاری می‌شود. اگر آن قدر ثروت داشته باشد و بتوانم رفت‌وآمد داشته باشم چرا باید بروم به خودم سختی بدهم و در آلودگی و جایی که مردم این قدر در بی‌حوصلگی‌اند زندگی کنم؟»

این شرکت‌کننده با تقسیم زندگی خود به دو فاز مجردی و متأهلی یا دوران پیشرفت/زندگی به‌صورت ضمنی می‌گوید در دوره‌ای که فردیت وی اهمیت دارد، یعنی می‌خواهد پیشرفت کند، بهتر است در تهران باشد و در محیط‌های کاری بماند، اما اگر بخواهد از این فردیت بیرون بیاید و زندگی خانوادگی تشکیل دهد در آن زمان است که تهران مناسب زندگی نیست، یعنی بسترهای آن به شکلی سامان‌یافته‌اند که فرد مجبور به کار می‌شود و از زندگی بازمی‌ماند فلذا دلیلی نمی‌بیند که با توانایی مالی در تهران زندگی نماید. این قسمت از مصاحبه به‌خوبی نشان می‌دهد که بسترهای اقتصادی و فیزیکی جامعه تهران می‌توانند موانعی را بر سر ارتباطات اجتماعی قرار دهند.

در مورد دانشجویان شهرستانی عامل دیگری که اهمیت دارد عدم حضور آشنایان و اقوام است. شرکت‌کننده شماره ۱۰ در این راستا می‌گوید: «ما خیلی علقه به خانواده داریم که همه مزید بر علت می‌شود که برگردیم به شهرستان.»

برخی از بسترهای ارتباطی که در جامعه قدیم ایران سبب شکل‌دهی به نظم ارتباطی و نظم اجتماعی می‌شد در این تحقیق مورد پرسش قرار گرفتند، این فرض وجود دارد که با وجود نزدیکی محله و همسایگان، ارتباطات تسهیل شده و عواملی چون وقت و فاصله نمی‌تواند مانع شکل‌گیری ارتباطات شوند فلذا یکی از گزینه‌های مطلوب در تهران ارتباطات محلی و ارتباطات میان همسایگان است. در این خصوص طبق پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان می‌توان گفت برای دانشجویان نسل جدید و خصوصاً شهرستانی‌ها ارتباطات محلی و ارتباطات با همسایگان به‌ندرت شکل می‌گیرد. در این راستا می‌توان به تجربیات مشارکت‌کنندگان رجوع کرد؛ در این خصوص شرکت‌کننده شماره ۹ که تهرانی نیز می‌باشد می‌گوید:

«مسجد می‌رفتیم ولی فعالیت نداشتیم. حس تعلق به محله دارم و دوست دارم فضاهای محله رو شهرک خودمون مثل پارک پرواز و برخی کافه‌ها را، ولی ارتباط خاص دیگه‌ای نداشتیم.»

این مصاحبه‌شونده بیان می‌دارد که با وجود احساس تعلق به محله به خاطر برخی فضاهای آن، ارتباطات محله‌ای نداشته است. در رابطه با ارتباط با همسایگان نیز همین‌طور است. مشارکت‌کننده شماره ۱۲ بیان می‌دارد: «بی‌اعتماد نیستیم ولی خیلی هم اعتماد نداریم مثلاً کلید خانه را نمی‌دهیم به همسایه‌ها.»

در اینجا نیز بیان شده است که اعتماد بین همسایه به معنای جدی و عمیق آن وجود ندارد، در برخی تجربیات نیز نبود پیوندها با همسایگان حالت جدال یا ناراحتی به خود گرفته است. به‌طور کلی شاخص مشارکت در محله و تعامل با همسایگان طبق مطالعات پیشینه تحقیق نقش مهمی در شکل‌گیری تعلق خاطر به مکان را دارد که این موضوع در میان مشارکت‌کنندگان وضعیت مطلوبی ندارد.

در ادامه به بحث از بسترهایی که ممکن است یک دانشجو در تهران تجربه کند پرداخته می‌شود و همچنین به مقایسه این بسترها با شهرستان و خارج از کشور.

در شهرستان‌ها طبق گفته شرکت‌کنندگان عمده ارتباطات برمدار خانواده می‌گردد، همچنین بسترهایی مثل مدرسه، محل کار، مسجد و هیئت نیز از جمله فضاهایی هستند که امکان ارتباط را فراهم می‌آورند. دانشجویان شهرستانی از آن جهت که از خانواده دور هستند بالطبع نمی‌توانند ارتباط مناسبی با اقوام و آشنایان داشته باشند و همین موضوع سبب شکل‌گیری احساس تنهایی و دل‌تنگی می‌گردد.

در مورد بستر ارتباطات دانشجویان در تهران شرکت‌کننده شماره ۳ نکته قابل‌توجهی را بیان می‌نماید:

«دانشگاه ما را به هم لینک کرد ولی چیزی که ما را نگه داشت اشتراکات فرهنگی بود. تجربیات مشترک ما مکالمه شکل می‌داد و خودش باعث ارتباط می‌شد.»
این شرکت‌کننده بایان اینکه بیشتر با شبکه اجتماعی شهرستان خود در ارتباط بوده، بیان می‌دارد این عامل اشتراکات فرهنگی است که سبب شکل‌گیری ارتباط می‌شود این موضوع در مصاحبه شرکت‌کننده شماره ۷ نیز مشهود است:

«حضور در مراسم مذهبی یک نوع تفریح بود و آدم‌ها نیاز تفریح متفاوتی دارند...»
در اینجا نیز تأکید بر این بوده که یک جلسه مذهبی که با سلیق فرد مشترک بوده به‌عنوان بستری برای ارتباطات در نظر گرفته می‌شده است. همچنین بسترهایی مثل تئاتر، جلسات تحلیل فیلم و مستند برای شرکت‌کننده شماره ۷ مطرح بوده است.
اما ساکنان تهران که بعدها به خارج از کشور مهاجرت کرده‌اند، بیشتر در جمع‌های خانوادگی، رستوران، پارک، کافه، دانشگاه، کوهنوردی و جلسات مذهبی ارتباط خود را شکل می‌داده‌اند. مهم‌ترین بستر شکل‌گیری در میان تهرانی‌ها نیز خانواده و اقوام بوده‌اند، این موضوع می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد، مثلاً جمع شدن در منزل بزرگ‌تر فامیل یا سکونت در یک محله و دیدوبازدید دوره‌ای.

در مورد بستر ارتباطات دانشجویان در خارج از کشور، یکی از دغدغه‌هایی است که شرکت‌کننده شماره ۳ به آن اشاره می‌نماید:

«نهادهای ارتباطی در اینجا هم هست، دانشگاه برنامه‌ریزی می‌کند برای دانشجویهای اینترنشنال برای ارتباط گرفتن، کانکشن سعی می‌کنن بدهند، ولی شخصیتیه، اینجا هم با این و اون خارجی صحبت کنم بعد یه دقیقه و پنج دقیقه صحبت کردن میگم خب چی بگم؟! اینجا کسانی که ارتباط دارم به‌جز ایرانی‌ها، چینی‌ها و ژاپنی‌ها هستند. ساده‌ترین، محترم‌ترین، اروپایی‌ها غیرمحترم نیستن ولی گرم نمی‌گیرن. چینی‌ها ولی گرم می‌گیرن.»

یکی از نکات بااهمیت در این مورد تلاش آکادمی برای شکل‌دهی به ارتباطات است که تا حدی ممکن است به شکل‌گیری ارتباطات منتهی گردد اما نهایتاً به‌طور کامل مسئله را پوشش نمی‌دهد. شرکت‌کننده شماره ۳ در توصیف وضع ارتباطی خود می‌گوید: «در اوت رخت قطعاً احساس تنهایی دارم. روزایی پیش میاد یهو به خودم می‌آم تا آخر شب حتی کلام از دهنم

بیرون نیومده، هیچ کس نیست. میرم کتابخونه و می بینم ایرانی ها هم درگیر درس خودشون هستند. واکنش من قطعاً فرق می کند، روز اول، هفته اول، ماه اول و... فرق دارد ولی حس غربت هیچ وقت نمی ره. اگرچه غربت در تهران بود ولی زبانمان لااقل مشترک بود.»

از بیان این مشارکت کننده معلوم می شود که مسائل ارتباطی یکی از چالش های اساسی دانشجویان خارج از کشور است، به همین جهت در خارج از کشور، دغدغه دانشجویان ساخت ارتباطات اجتماعی می شود. شرکت کننده شماره ۹ می گوید:

«در تهران هیچ وقت به ارتباط برقرار کردن فکر نمی کردم و یک دغدغه این جوری نداشتم ولی در دبی به خصوص اینکه تنها بودم و چون احتمال می دادم هم اتاقی نداشته باشم و شهر دیگه و زبان دیگه ای در اونجا بود برقراری ارتباط یه دغدغه شد.»

همچنین این شرکت کننده از عوامل فرهنگی علاوه بر زبان و ویژگی های شخصیتی یاد می کند که مانع برقراری ارتباط بوده اند: «آکادمی می تونست شکل بده به ارتباط ولی به طور کلی تفاوت هایی که هست آزاردهنده است مثلاً؛ هندی ها عادت دارن غذاشون رو بادست بخورن و برای من قابل تحمل نبود یا خیلی رک بودن! این رکی گاهی اوقات مثبت و بعضی وقتا خیلی منفیه.»

اما در کنار این چالش ها در برخی بسترها، زمانی برای ارتباطات فراهم می گردد که در کلام شرکت کننده شماره ۱۲ مشخص است:

«در تورنتو، جلسات مذهبی مختلف است، دوره هم جمع می شویم، از دغدغه ها می گوئیم... قهوه فروشی می رویم. سفر می رویم، کمپ رفتیم و سفرهای اینجوری داشتیم، جلسات مذهبی خیلی بوده، مهمونی خانوادگی زیادی داریم. دوستات درک کردن که اگر هوای خودشون رو نداشته باشن، کلاهشان پس معرکه است! در دوره کرونا ک همه چیز بسته بود، داخل ساختمان دانشگاه خانواده ها یواشکی دعوت می کردند، سعی می کردند در محیط بد قرار نگیرند.»

این ها نمونه ای از بسترهای ارتباطی دانشجویان خارج از کشور است که می توان ریشه های فرهنگ ایرانی را در آن دید مانند دیدوبازدید و سفرهای خانوادگی.

احساس تنهایی

احساس تنهایی موضوعی است که در ارتباط با بسترهای ارتباطی مطرح می گردد، به طور کلی در صورتیکه بسترهای ارتباطی مناسب باشند و فرد بتواند ارتباط برقرارند کمتر احساس تنهایی خواهد کرد و نتیجتاً احساسات منفی کمتری تجربه می کند و به این واسطه مانعی از پیش روی شکل گیری احساس تعلق مکانی برداشته می گردد. به طور کلی دانشجویان شهرستانی با حضور در خوابگاه و تجربه

زندگی جمعی احساس تنهایی کمتری دارند ولی برای اشخاصی که در تهران کار می‌کنند مسئله متفاوت است؛ شرکت‌کننده شماره ۴ که متأهل بوده و در تهران کار می‌کند بیان می‌دارد:

«در تهران بیشتر از شهرستان احساس تنهایی کردم. مخصوصاً در جای بزرگ خیلی بیشتر بهم دست داده و در حد همان چند روز بوده. الان دیگه سِر شدیم و حس نمی‌کنیم! این حس همه‌جا حتی سرکار باهامون بود. تهران خیلی به فکر خودشان‌اند در مترو کسی با بغلی حرفی نمی‌زند. در شهر ما همه گرم‌ن و در تهران همه دنبال این هستند که به مترو بعدی برسند!»
در بیان این شرکت‌کننده زمان زیادی که در مترو گذرانده می‌شد، همچنین کم بودن تعاملات اجتماعی سبب شکل‌گیری احساس تنهایی می‌شده است. این شرکت‌کننده که مایل به بازگشت به شهرستان است در بیان دلیل خود می‌گوید: «فشار بیخودی و آلودگی هوا، کیفیت زندگی پایین، وقت برا خانواده نداریم، خاطرات خوبی هم ندارم همش تحت‌فشار درسی و مالی و کاری و...»
این احساس تحت‌فشار بودن برای این شرکت‌کننده یکی از دلایل احساس تنهایی نیز به نظر می‌رسد، به‌طورکلی احساس تنهایی با چنین احساساتی رابطه دیالکتیک دارد.

در مورد احساس تنهایی در خارج از کشور در بخش قبل بحث صورت گرفت اما به‌طور مشخص می‌توان گفت به دلیل جدایی افراد از خانواده و بسترهایی که برای آن‌ها احساس تعلق ایجاد می‌کرده است، این احساس تنهایی به‌صورت بسیار زیادی به وجود می‌آید. شرکت‌کننده شماره ۱۲ در این رابطه می‌گوید:

«ولی اینجا از روز اول تا همین الان حس تنهایی می‌کنم، حس اینکه به چیزی‌اش کم است و البته بستگی به آدم‌های مختلف دارد، با توجه به شرایط خودم با توجه به اینکه تک‌فرزند بودم خیلی این حس را دارم. به خاطر این خیلی وقت‌ها شده که غروب‌ها می‌گویم چرا این کار رو کردم»

تجربیات بسیاری وجود دارد که افراد به دلیل تنهایی در فکر خودکشی یا افسردگی افتاده‌اند یا تصمیم گرفته‌اند به ایران بازگردند. اگرچه از نظر ویژگی‌های شخصیتی در تجربه این حس تفاوت‌هایی وجود دارد اما همه مشارکت‌کنندگان حداقل در نقاط فقدان زندگی این حس را تجربه کرده‌اند؛ در این راستا شرکت‌کننده شماره ۱۳ می‌گوید:

«من کلاً خیلی احساس دلتنگی نمی‌کنم، فقط وقتی یکی از اقوام مریض می‌شود و فوت می‌کند اون موقع خیلی احساس غربت می‌کنم که نمی‌توانم آنجا باشم. و گرنه راستیش خیلی آن حس را من نداشتم، چون من سرم شلوغ است و دوستان زیادی پیدا کردم.»

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط مولفه‌های فضایی با تصمیم بر مهاجرت یا ماندگاری صورت پذیرفت. این پژوهش از طریق روش پدیدارشناسی سعی در یافتن معانی نزد مشارکت‌کنندگان داشته است. مشارکت‌کنندگانی که عمدتاً دانشجویان مهاجرت کرده به شهرستان یا خارج از کشور بوده‌اند. یافته‌های تحقیق، در چارچوب مفهومی انسان‌شناسی فضا و مکان نشان می‌دهند که فضا و مکان، نه تنها به‌عنوان بسترهای فیزیکی، بلکه به‌عنوان رسانه‌های فرهنگی و اجتماعی حامل معانی عمیق، در شکل‌دهی به حس تعلق مکانی و تصمیم‌گیری‌های دانشجویان نقش بسزایی دارند. می‌توان نتیجه گرفت ویژگی‌های کلان‌شهری تهران از آن تصوراتی هزمونیک در رسانه‌های جمعی ساخته که عمدتاً به صورت ناقص بازنمایی می‌گردد. این بازنمایی شامل ارائه تصویری از پیشرفت و فرهیختگی است، اما الزاماً فضاهای شهری واقعی حامل چنین معانی در زندگی سطح شهر نیستند. فلذا می‌توان گفت دانشجویان حاضر در تهران با نوعی دوگانگی مواجه شده که مانع ایجاد حس تعلق مکانی می‌گردد. این تجارب نشان می‌دهد چگونه بستر فیزیکی مکان‌ها می‌تواند معانی برآمده از رسانه‌ها را تغییر دهد.

بنابراین مهاجرت یا ماندگاری دانشجویان بدون ارتباط با مؤلفه‌های تعلق مکان و دلبستگی مکان نیست. زمانی که معانی مکان از طریق تجربه زیسته برای آنان همراه با استقلال و روابط اجتماعی باشد به شناخت معانی مکان منجر می‌شود که در نهایت عاطفه، دلبستگی و تعلق مکان را به همراه دارد. اما همین فرایند اگر نتیجه معکوس داشته باشد، با عدم تعلق مکان و دلبستگی مکان بستری برای مهاجرت دانشجویان می‌شود.

همچنین می‌توان نتیجه گرفت تجربه زیسته دانشجویان در تهران واجد برخی معانی است که می‌تواند موجب حس تعلق مکانی باشد. ویژگی‌های کلان‌شهری تهران از جمله محیط متنوع فرهنگی و امکان استقلال و بروز فردیت از مواردی است که در پاسخ به چگونگی تجربه زیسته دانشجویان مطرح است. این تجربیات برآمده از مولفه‌های مکانی مثل محیط‌های فرهنگی و ویژگی‌های کلان‌شهری تهران هستند و زیست در تهران را برای دانشجویان معنادار می‌سازند. همین ویژگی‌های کلان‌شهری از جمله ترافیک و بعد مسافت مانع از امکان ایجاد ارتباطات می‌گردد فلذا می‌توان گفت مولفه مکانی در این موضوع زیست‌تهرانی را با چالش‌تنباهی و دلتنگی مواجه کرده است، چیزی که در تجربیات خارج از کشور نیز چالش برانگیز است.

در پاسخ به سوال عواملی که سبب تصمیم مهاجرت یا ماندگاری می‌شوند می‌توان گفت تجربیات زیسته دانشجویان، به انحاء مختلف زندگی در شهر تهران را معنادار می‌نماید که تجلی این تجربیات را در مفهوم حس تعلق مکانی می‌توان یافت. درست است که از طرفی، محیط فرهنگی تهران و همچنین امکان استقلال می‌تواند موجب این حس باشد، اما عواملی همچون ارتباطات کم و دشوار می‌تواند نافی احساس تعلق گردد. این تجربیات در خصوص زندگی در خارج از کشور یا بازگشت و زندگی در شهرستان نیز مطرح است. دانشجویان پس از مهاجرت نیز سعی در واکاوی معانی خود از مکان‌ها دارند و در برخی موارد با چالشهایی مواجه می‌گردند. پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران شهری با توجه به اهمیت فضاهای شهری در ایجاد حس تعلق، بر بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و فرهنگی، که امکان تعاملات اجتماعی معنادار را فراهم می‌آورند، تمرکز کنند. این اقدامات می‌توانند به تقویت انگیزه‌های ماندگاری در شهر تهران کمک کنند.

منابع

- پورجعفر، محمدرضا و دیگران، ۱۳۹۴، دل‌بستگی مکانی؛ بازشناسی مفهوم، اصول و معیارها، هویت شهر، سال نهم، شماره ۲۴، صفحه ۴۳-۵۴.
- حبیبی، داوود و دیگران، ۱۳۹۷، تبیین حس تعلق به مکان و هویت در فضاهای شهری با تأکید بر بازارهای سنتی، معماری‌شناسی، دوره ۱، شماره ۳، ص ۱-۸.
- حسینی، محمدرضا و دیگران، ۱۳۹۷، تنهایی در شهر: بررسی تجربه زیسته احساس تنهایی و ارتباط آن با میزان رضایت از زندگی در میان شهروندان بالغ شهر تهران، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال نهم، شماره ۲۹، صفحه ۲۵-۵۰.
- حقیقت‌بین، مهدی، ۱۳۹۶، جایگاه نشانه‌ها در تقویت حس مکان در باغ ایرانی، منظر، دوره ۹، شماره ۴۰، صفحه ۶-۱۵.
- دویران، اسماعیل، کریمی نژاد ملیحه، ۱۳۹۳، هویت و حس تعلق مکانی در فضاهای عمومی جدید الاحداث شهری، هویت شهر، سال هشتم، شماره ۱۸، صفحه ۸۱-۹۲.
- دیده‌بان ایران، ۱۳۹۷. نتایج جالب یک نظرسنجی درباره نارضایتی از زندگی در تهران؛ ۵۸ درصد از شهروندان تمایل به ترک تهران دارند. پایگاه اینترنتی دیده‌بان ایران. <https://www.didbaniran.ir/fa/tiny/news-47258>
- شالچی، سمیه و دیگران، ۱۳۹۵، بازسازی شهری، تصویر تهران و تجربه بیگانگی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره نهم، شماره ۱، صفحه ۱-۳۲.

عطاری گرگری مجید، براتی ناصر، ۱۳۹۲، تحلیل و الویت‌بندی شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی بررسی کیفیت زندگی شهری در محلات مسکونی، در راستای توسعه پایدار کلانشهر ها، با استفاده از روش APN. نمونه موردی: کلانشهر تبریز، همایش ملی معماری و شهرسازی انسانگرا، مطالعات شهری، شماره ۸، صفحه ۵۹-۶۹.

غورقانو، رضا، (۱۴۰۱). گزارشی از وضعیت کنونی رتبه‌های برتر کنکور ریاضی فیزیک سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵، پایگاه اینترنتی اندیشکده هاتف. <https://hatefcenter.org/fa/فرار-مغز-ها-مهاجرت-نخبگان->

رتبه‌های برتر/

فاضلی، نعمت‌الله، ۱۳۹۲، پشت دریاها شهری است، چاپ اول، موسسه تیسسا ساغر مهر.
کرسول، جان، ۱۳۹۴، پویش کیفی و طرح پژوهش: انتخاب از میان پنج رویکرد. مترجمین حسین کاظمی، حسن دانایی‌فرد، چاپ دوم، صفار.

- Aucoin, Pauline McKenzie. 2017, "Toward an Anthropological Understanding of Space and Place." *Place, Space and Hermeneutics*: 395-412. Springer International Publishing.
- Erfani, Goran(2022) Reconceptualising Sense of Place:Towards a Conceptual Framework for Investigating Individual-Community-Place Interrelationships, *Journal of Planning Literature*, Vol. 37(3) 452-466, DOI: 10.1177/08854122221081109.
- Fokkema, Tineke, Gierveld, Jenny, and Nijkamp, Peter. ۱۹۹۶ , "Big Cities, Big Problems: Reason for the Elderly to Move?" *Urban Studies* 33, no. 2 , 353-377.
- Geertz, Clifford.1980, *Negara: The Theatre State in Nineteenth Century Bali*. Princeton: Princeton University Press.
- Massey, D. 1991. "A Global Sense of Place." *Marxism Today* 35 (6): 24-29.
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 67-86.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Scannell, Leila , Gifford, Robert(2010) Defining place attachment: A tripartite organizing framework, *Journal of Environmental Psychology* 30 (2010) 1-10, Department of Psychology, University of Victoria, Victoria, British Columbia, V8W 3P5 Canada, journal homepage: www.elsevier.com/locate/jep
- Stephenson, Janet(2010) People and Place, *Planning Theory & Practice*, 11(1), 9-21. <https://doi.org/10.1080/14649350903549878>
- Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205-220.
- Walter, Eugene Victor. 1988, *Placeways: A Theory of the Human Environment*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.